

Bild: Njutofilmns

Lore är berättelsen om en femtonårig flicka som med sina småsyskon lämnas vind för våg av sina nazistiska föräldrar i ett kaotiskt Tyskland efter krigsslutet i maj 1945. En film om medmänsklighet, om skuld och om det närmast omänskligt svåra i att ompröva åsikter man vuxit upp med och tagit för absoluta sanningar.

Rekommenderad för åk 9/gymnasiet.

EN FILMHANDLEDNING AV ANDREAS HOFFSTEN

Handling

Det råder uppbrottsstämning hemma hos familjen Dressler. Det andra världskriget är över och kaos råder i Tyskland. Landet ligger i spillror och de som förr hade makt tillhör nu de jagade. Efterräkningens tid har inletts och sanningens minut slår för de som har blod på fingrarna. Herrefolket har i ett slag blivit brottslingar.

Femtonåriga Lore och hennes småsyskon hjälper mamma att packa ner bordssilver och annat värdefullt. Familjen åker ut till ett hus på landsbygden, någonstans i

Schwarzwald i södra Tyskland. Men först skjuter pappan familjens hund – vilket han ljuger om inför Lore som dock ser igenom lögnen. Lägen är spännt och ovänligt. Allteftersom förstår vi att föräldrarna har varit aktiva inom det nazistiska ledarskiktet. De svettas och är nervösa, de bränner komprometterande fotografier och dokument i trädgården. Lore frågar sin mamma: ”Den kommer väl snart mamma, slutsegern?” Till svar får hon bara en tyst blick.

Så helt plötsligt är pappan borta, han har rest iväg, vi

vet inte vart. Lite senare hör vi mamman säga: "Det är slut, han är död". "Vem, pappa?" undrar Lore oroligt. "Nej", säger mamman med ett föraktfullt leende, "vår führer". I granngården där Lore och lillayster Liesel varit och köpt mat frågar de om mamma är kvar. "Jo visst", svarar Lore, "hurså?" "Vi trodde hon satt i fängelse", får hon till svar. Väl hemma gör sig mamman redo att fara iväg, "jag ska bara till ett läger", säger hon och ger barnen instruktioner om hur de ska göra för att ta sig till Hamburg där mormor bor. De får lite pengar och smycken att ha att betala med. Även lilla Peter, cirka ett år gammal, får Lore ta hand om – "amerikanerna dödar små barn" förklarar mamman och går sen sin väg. Lore springer efter i ett slags försök att få en känslomässig kontakt, ett avsked, någon sorts förklaring. Men mamman är helt kall och vänder bort blicken.

Så ger sig barnen iväg. Tågen har slutat gå så Lore, Liesel samt tvillingarna Jürgen och Günther släpar sina väskor och en barnvagn med lilla Peter. Färden går över stock och sten, över fält och genom skogar, och det dröjer inte länge förrän de lämnar allt onödigt efter sig och kvar blir bara vad de har på kroppen. Nu kommer alla frågor från småsyskonen om var föräldrarna är. Lore hittar på en rad lögnar för att maskera det hon säkert inom sig någonstans anar. I övergivna hus ser de döda, miss-handlade människor.

På en inrättning där de får tvätta av sig den värsta smutsen ser de också bilder av nazismens illdåd, utmärglade och döda människor från olika koncentrationsläger. Vi ser att Lore värjer sig, men att hon också berörs. På kvällen hör Lore hur andra viskar om judar och Hitler och att "vi visste ju inte" och liknande. De ber om mat hos en äldre kvinna som fortfarande dyrkar sin führer och kallar amerikanerna för lögnare. Hon låter tvillingarna sjunga en gammal militär kampsång för att pigga upp sig. Alla söker utnyttja varandra för egna behov.

Senare, i ett övergivet hus, stöter de på en ung man på runt 18-19 år, Thomas, som sen på avstånd följer efter dem. Längs vägen stoppas de av en patrull amerikanska soldater. Thomas räddar situationen genom att uppge sig vara deras bror. Han visar ett judiskt pass och säger

att de kommer från Buchenwald. Lore blir förvirrad men accepterar situationen. De får lift norrut, en bit på vägen mot Hamburg. Lore noterar Thomas judiska pass och vi ser även att han har siffror tatuerade på underarmen. Lore får kämpa med sitt inbyggda, upplärda förakt för judar och den fysiska attraktion hon känner för honom i sitt begynnande sexuella uppvaknande. Han visar sin ömhet genom att hålla i hennes hand och smeka henne över håret. Men när hon vill gå längre avvisar han henne.

Framme vid en flod ser de att bron är riven. Lore frågar en äldre man om han kan hjälpa dem över till andra sidan. Han säger ok, men bara om han får lite sex, inget annat duger som betalningsmedel. Lore prövar att istället sjunga för honom, men bjuder sen ut sig. Thomas som ser det hela tar en sten och dödar mannen. De rör över till andra sidan och når så småningom en amerikansk checkpoint vid gränsen mot den ryska zonen. Thomas lyckas få dem igenom och de kan gå vidare i skydd av mörkret. De snappar även upp ett rykte om att tågen börjat gå igen. De befinner sig nu i den ryska sektorn och osäkerheten ökar. Genom oaktsamhet skjuts lille Günther till döds då han springer Thomas till mötes i skogen. Barnen chockas förstas och gråter. Thomas är uppbragt och vill gå iväg på egen hand men Lore vill inte att han lämnar dem. Hon ömsom bönar och ber, ömsom förbannar och kallar honom för en lögnaktig jude. Thomas stannar och de tar sig vidare med tåg. Thomas tappar sitt identitetspapper och tvingas smyga iväg under ett uppehåll på en station.

Så är barnen framme vid Nordsjön. Jürgen erkänner att det var han som tog Thomas plånbok med identitetspapper – och de ser att pappren är falska, fotografiet föreställer en annan. Kanske var han inte ens en jude?

Väl framme hos mormor, "Omi", bjuds de på mat och får sova ut. Men det skär sig när Omi aningslöst hutar åt dem för deras dåliga bordskick. I protest slafsar Lore demonstrativt i sig frukosten. Helt följdriktigt går hon sen in och trampar sönder mormoderns samling av söta små rådjur i porslin, inklusive den hon själv burit med sig alla de 90 milen från Schwarzwald.

Filmisk suggestion

Filmens regissör Cate Shortland och fotografen Adam Arkapaw har skapat en suggestiv film, en bitvis drömsk resa genom ett förött land. Den handhållna kameran gör att vi som åskådare kommer filmens gestalter nära. Den realistiska skildringen varvas med täta, symbolladdade och bitvis drömska bilder, bilder som lika mycket berättar om stämningar och inre tillstånd hos filmens karaktärer. Det pendlar mellan fantasier om en vacker värld och bilder av fasa och hot, som scenen hos den barnlösa äldre kvinnan som fortfarande lever kvar i den nazistiska drömmen om det Tusenåriga riket. När barnen lämnar henne illustreras det med droppande svart vatten. Bilder berättar lika mycket som den ordfattiga dialogen, mycket av spelet sker med ögonkast och närbilder på ansikten. Det är film kort och gott.

Även ljudarbetet använder sig av klassiska spännings- och skapande knep. Tänk på scenen när Lore närmar sig mannen i ladan som skjuter sig en kula i huvudet. Tänk på flygans surr som låter oss förstå eller ana vad som hänt. Filmen bygger på boken *Mörkrum* (utgiven 2002 på Norstedts förlag) av Rachel Seiffert. Boken består av tre berättelser som alla berör andra världskriget och handlar om skuldfrågan ur ett tyskt perspektiv. Den

första är från krigets slutskede, den andra, som heter *Lore*, utspelar sig efter kriget och är den som filmen bygger på. Den sista berättelsen, eller novellen, utspelar sig i nutid. I boken är Lore 12 år – i filmen har hon blivit 15, något som säkert gjorts för att ytterligare problematisera berättelsen.

- Vad tyckte eleverna om filmen? Upplevde de den som spännande? Trivdes de med att så mycket av berättelsen lämnas åt vår fantasi att gestalta?
- Hur uppfattade de filmens slut med de söta små rådjuren som Lore krossar och stampar på? Varför gör hon så, vad är det hon har kommit till insikt om? Handlar det om en illusion om något som inte längre finns – och kanske heller aldrig har funnits?
- Filmen berättar om några barn och ungdomar för 70 år sen. En tid med andra värderingar – inte minst ifråga om hur våra könsroller skulle spelas. Hur märktes det? Vad har vi vunnit – och vad har kanske gått förlorat med våra moderna könsroller? Diskutera.

Vad är mänsklighet?

Nöden var stor i Tyskland efter det andra världskrigets slut, landets infrastruktur låg i spillror, ingenting fungerade, folk hungrade och var rädda för vad segrarmakterna skulle göra med dem efter att den nazistiska propagandan hade trumpetat ut om allas kamp till det bittra slutet – annars skulle alla dödas. Och så har det sett ut – och ser ut – på olika håll i världen, både då och nu. I Sverige rådde nödår med svår hunger på 1860-talet då många svenskar tog sitt pick och pack och for till Amerika på jakt efter drömmen om ett bättre liv. Idag ser vi samma sak i bland annat Syrien där folk flyr undan krigets helvete. Enligt UNHCR är över 45 miljoner människor på flykt i världen idag varav 29 miljoner i sina egna länder. Närmast obegripliga siffror och naturligtvis en hård dom över människans misslyckande.

Filmen *Lore* ger många exempel på hur mänskligt beteende kan se ut när nöden står för dörren. Det är lätt för oss i vårt trygga Sverige att döma andra för hur de beter sig. Var och en ser ju i första hand till sig själv och sina nära. Först bröd, sen moral, som en gång den tyske dramatikern Bertolt Brecht skrev. Men i isländska *Havamal* står det att ”människa är människas vän”. Vi ser och hör förstås också ofta exempel på människor som sträcker ut en hjälpande hand.

- Vi kan tycka att vår civilisations moraliska fernissa är tunn. Så vad är mänsklighet? Välj ut några scener ur filmen som avstamp för en diskussion kring vad som sker, hur människor väljer att agera. Kan vi förstå deras beteende? Har vi någon rätt att döma? Medmänsklighet – hur mycket tål den när människor pressas av hunger och hot om våld?
- Tänk på scenen när Lore ber Thomas att stanna efter att Günther skjutits ihjäl. Vad händer, vad är det som dyker upp inom Lore, vilka bilder – ”jag kan inte få dem ur huvudet”, säger hon – är det hon menar? Är det bilderna från koncentrationslägren hon tänker på? Eller är det den förljugna nazistiska propagandan hon menar? Hur tolkar ni vad hon säger?

- Enligt historikern Anthony Beevor blev nästan 2 miljoner flickor och kvinnor våldtagna i Tyskland vintern/våren 1944-45. Från andra krigsskådeplatser i vår nutid hör vi om samma fenomen. Vad gör krig med oss människor? Det finns en gammal indiansk liknelse om att vi alla har två vargar inom oss. En är ond, hatisk och girig. En är god, omtänksam och generös. Vem som vinner? Den du föder och vårdar! Diskutera.
- Barnen i filmen skildras varken som änglar eller särskilt onda. De är bara fem barn som uppfostrats i en lögn om en värld av övermänniskor och undermänniskor. Men 15-åriga Lore ger vid ett par tillfällen uttryck för en förvriden människosyn som hon matats med under hela sin uppväxt. När är man gammal nog att ta ett eget moraliskt ansvar? Hur länge är man barn och därför oskyldig?
- När Lore en bit in i filmen möter den något äldre Thomas vänds hennes tillvaro på ända. Hon tvingas kämpa med motstridiga känslor inför denna kraftfullt agerande judiske man, denna untermensch som hon till råga på allt känner sig attraherad av. Kanske var han inte ens en jude? Religion, kultur, hur syns det? Vad är det? Varför använder vi så ofta människors olikhet som ett tillhygge? Religionen som tröst och tilltro i livet – eller som ett gissel, något som river ner istället för bygger upp samvaron mellan människor? Diskutera.
- När barnen – dessa Barnen från Schwarzwaldsfjälletungar – ger sig ut i världen på väg norrut är det nästan som att de befinner sig i ett vacuum. Det vet inget om världen, inget förstår de annat än intuitivt. Det är ingen lätt resa de ger sig ut på! Reflektera i grupp med utgångspunkt från filmen hur vi lär oss saker och ting. Hur blir vi fungerande människor och samhällsmedborgare? Tänk gärna både praktiskt och ”filosofiskt”.

Den farliga nationalismen

Vad handlar filmen om i grund och botten? När Lore tvingas ut på egen hand i världen och möter människor – amerikaner, ryssar, Thomas som kanske, kanske inte är jude – så tvingas hon ganska så brutalt att omvärdera alla så kallade sanningar hon fått i sig med modersmjölken i en diktatur där bara en sanning fick existera.

Det gör ont när knoppar brister och när bubblor spricker. När allt man litat på visar sig vara falskt.

- Det finns många som menar att vi som människor egentligen har utvecklats skrämmande lite under alla de tusentals år vi vandrat på jorden. Att vi inte kommit särskilt långt på vägen mot en fredlig samexistens. Att vi har mycket att lära i konsten att leva som medmänniskor med varandra där vi accepterar varandras olikheter utan att känna oss hotade. Vilka mekanismer är det som är i spel? Diskutera.
- Det är givetvis lätt att med facit i hand sitta och fördöma Lore och hennes förvrängda världsbild. Men det nazistiska Tyskland var noga med att uppfostra sina barn i den ”rena läran”. Alla barn var – efter 1936 – tvungna att från 14 års ålder vara med om de var pojkar i Hitlerjugend och om de var flickor i Bund Deutscher Mädel. Organisation var en tysk specialitet, och organisationen hade nitton olika gradnivåer, som gjort för att klättra i. Tanken var att fostra kommande generationer i ”god arisk anda”: ett sunt naturligt liv, bilda familj och föda nya soldater att försvara det Tusenåriga riket. Så det var starka krafter att stå emot för Lore och hennes medsystrar i Tyskland. Hur lätt är det att tänka om när hela ens världsbild rasat

samman? Kan vi föreställa oss det? Vad är det som gör att vi byter åsikt om saker? Ny kunskap? Nya förebilder? Är det bra att byta åsikter ibland?

Produktionsuppgifter

Tyskland/Australien/Storbritannien, 2012

Regi: Cate Shortland

Manus: Cate Shortland & Robin Mukherjee efter Rachel Seifferts roman *Mörkrum*

Producenter: Benny Drechsel, Karsten Stöter, Liz Watts

Foto: Adam Arkapaw

Klippning: Veronika Jenet

Musik: Max Richter

Medverkande:

Saskia Rosendahl – Lore

Nele Trebs – Liesel

Kai Malina – Thomas

Ursina Lardi – Mamman

André Frid – Günther

Mika Seidel – Jürgen

Sven Pippig – Bonde

Tekniska uppgifter:

Längd: **109 minuter**

Censur: **Tillåten från 15 år**

Svensk premiär: **8 mars 2013**

Distribution: Njutafilms, David Bagares gata 24, 111 38 Stockholm, 08-21 08 04. Beställning via e-mail till order@njutafilms.com

OBS! Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution efter att den slutat visas på ordinarie biografrepertoar. För att lära mer om distribution, se www.sfi.se/filmdistribution.

Redaktion: Maria Katerine Larsson, Film i skolan, Svenska Filminstitutet, 2013.

